

Refleksija o kazenskoopravnem varstvu okolja v Republiki Sloveniji

Katja Eman, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru
Ivan Bele, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru

Namen prispevka

Iz pravne teorije izhaja, da ima človek temeljno pravico do varstva okolja, kamor uvrščamo tudi kazenskoopravno varstvo. V Republiki Sloveniji kazenskoopravno varstvo opredeljuje Kazenski zakonik, ki pa se zaradi blanketne narave posameznih določb 32. poglavja opira na Zakon o varstvu okolja in druge pravne akte. Cilj prispevka je na podlagi analize in ocene dejanskega stanja v Sloveniji predlagati spremembe pravne ureditve področja varstva okolja.

Metodologija

V prispevku je uporabljena metoda analize vsebine pravnih aktov kazenskoopravnega varstva okolja in primerjava z ureditvijo varstva okolja na ravni Evropske unije in drugih držav.

Ugotovitve

Pregled področja varstva okolja je pokazal, da so nedoločena terminologija, blanketna narava kazenskoopravnih norm in s tem povezana težavnost dokazovanja protipravnosti, elementi, ki najbolj izstopajo v smislu potrebe po njihovi ureditvi. Analiza razkrije sorazmerno celovito kazenskoopravno urejenost področja varstva okolja, vendar problem neuspešne implementacije in neučinkovitega izvajanja zelo dobrih norm kazenskoopravnega varstva okolja obremenjuje in otežuje uspešno delovanje kazenskoopravnega sistema. Še posebej pereča je številčnost in razdrobljenost zakonskih in podzakonskih določb o varstvu okolja. Prispevek na koncu poda nekaj rešitev odkritih težav kazenskoopravnega varstva v Sloveniji.

Praktična uporabnost

Ugotovitve in predlagane spremembe se nanašajo na preučitev dejanske situacije kazenskoopravnega varstva okolja v Sloveniji in so uporabne zgolj na nacionalnem nivoju.

Izvirnost/pomembnost prispevka

Prispevek na podlagi analize stanja, poznavanja področja in primerjave oblikuje predloge sprememb pravnih določb z namenom boljšega kazenskoopravnega varstva okolja v Sloveniji.

Ključne besede: okolje, kazenskoopravno varstvo okolja, protipravnost, blanketnost, Republika Slovenija

1 Uvod

Okolje¹ je že od začetka človeštva podlaga za preživetje (obstane) človeka, a je žal v zadnjem obdobju vedno pogostejše 'žrtev' človekovega izkoriščanja in uničevanja. Pri tovrstnih posegih² v okolje, ki so v nasprotju s pravnim varstvom okolja, govorimo o kriminaliteti zoper okolje. Brack (2002: 143) navaja, da se ekološka kriminaliteta zgodi, ko posamezniki, skupina ljudi ali podjetja (naklepno) kršijo zakonodajo in pravila, ki urejajo področje varovanja okolja, zaradi njihovega udobja, dobička ali moči. In ravno dobiček, t.i. izogib stroškov, ki jih terjajo okoljevarstvena zakonodaja ali dejanski zaslužek zaradi prodaje enega ali več naravnih virov, je postal primarni razlog storitev ekološke kriminalitete ter povzročitelj uničevanja okolja. Slednje potrjujejo dobički organizirane ekološke kriminalitete,³ ki je bila uvrščena na četrto mesto najbolj dobičkonosnih organiziranih kriminalnih dejavnosti. Bolj donosne dejavnosti od ekološke kriminalitete so trgovina z drogo, orožjem in belim blagom, ki vključuje tudi prostitucijo.

Iz pravnih virov⁴ izhaja, da ima človek temeljno pravico do varstva okolja. V pravni državi, kot je Republika Slovenija, to pomeni ustrezno pravno normiranje, uporaba in spoštovanje prava varstva okolja. Viler Kovačičeva (1999: 7) pravno varstva okolja opredeli kot skupnost ukrepov, ki so potrebni za zagotovitev stanja, v katerem ni ogroženo zdravje in človeka vredno življenje. S pravnim varstvom okolja so pred škodljivimi človekovimi posegi varovani prst, zrak, voda ter rastlinski in živalski svet. Prav tako se odpravlja že povzročena škoda in preprečuje morebitna povzročitev novih poškodb oziroma ogrožanja okolja ter nastala škoda.

Za delovanje sistema varstva okolja je odgovorna država sama. Država to funkcijo uresničuje s sprejemanjem zakonskih in podzakonskih aktov, ki zagotavljajo spoštovanje osnovnih človekovih vrednot, poleg tega pa dopuščajo delovanje vseh družbenih področij. Pravno varstvo okolja ima dve nalogi: imeti mora sposobnost realnega delovanja, kar pomeni, da mora učinkovito obvladovati številne probleme, in uravnavati med seboj konkurenčne interese s splošnimi zahtevami (npr. gospodarski razvoj in stabilnost, visoka raven zaposlenosti, tehnološki napredek, socialna varnost idr.). Poleg pravnega varstva okolja, ki mora združevati preventivne, represivne in reparacijske funkcije, pa je to delovanje države nujno potrebno še podpreti s spodbujanjem in oblikovanjem ekološke etike, saj je brez ozaveščenosti državljanov še tako dobro pravno varstvo okolja zelo hitro zelo neučinkovito (Viler Kovačič, 1999: 7). Omenjene funkcije varstva okolja Zakon o varstvu okolja (v nadaljevanju ZVO-1, Uradni list RS, št. 21/2004, 17/2006, 20/2006, 28/2006, 39/2006, 49/2006, 66/2006, 112/2006, 33/2007,

¹ Šinkovec (1986: 156) okolje, ki ga opiše kot zbir elementov, razdeli na fizično okolje, socialno okolje in kulturno okolje. Nadalje opozori, da gre za zelo široko definicijo okolja, ki je precej širša od pojma človekovega okolja (okolje, kjer človek živi, vključno s premoženjem, ki je ozko vezano nanj, njemu pripadajoče živali in rastline) z vidika pravnega reguliranja varstva okolja, vendar je s političnega vidika urejanja in reguliranja omenjenega področja potrebna.

² Poseg v okolje je vsako človekovo ravnanje ali opustitev ravnanja, ki lahko vpliva na okolje tako, da škoduje človekovemu zdravju, počutju in kakovosti njegovega življenja ter preživetju, zdravju in počutju drugih organizmov. Poseg v okolje se nanaša zlasti na rabo naravnih dobrin, onesnaževanje delov okolja, gradnjo in uporabo objektov, proizvodne in druge dejavnosti ter dajanje izdelkov na trg in njihovo potrošnjo (3. člen Zakona o varstvu okolja, Uradni list RS, št. 21/2004, 17/2006, 20/2006, 28/2006, 39/2006, 49/2006, 66/2006, 112/2006, 33/2007, 57/2008, 70/2008, 108/2009).

³ Najbolj donosne oblike organizirane ekološke kriminalitete so (Interpol, 2010; Elliott, 2009): nezakonita sečnja in tihotapljenje lesa; nezakonito trgovanje z ogroženimi živalskimi in rastlinskimi vrstami; črni trg z ozonskemu plašču škodljivimi sestavinami in drugimi prepovedanimi ali nadzorovanimi kemikalijami; čezmejno odmetavanje strupenih in nevarnih odpadkov ter nezakonit ribolov, pri čemer dobički dosegajo sto ali več sto tisoč evrov.

⁴ Varstvo okolja določajo ustava, zakonski in podzakonski akti, uredbe in pravilniki ter tudi evropski in mednarodni pravni akti.

57/2008, 70/2008, 108/2009) jasno določa, prav tako navaja tudi namen in cilje varstva okolja ter opredeli še 13 temeljnih načel varstva okolja,⁵ ki so za državo in državljane obvezujoča.

Prav tako pa ZVO-1 za področje varstva okolja oblikuje posebne pojme in daje tudi potrebno obrazložitev njihovega pomena (npr. okolje, narava, poseg v okolje, mejna vrednost emisije, obremenitev okolja, onesnaževanje, tveganje za okolje itd.). V 3. členu ZVO-1 zakonodajalec opredeli 13-ih različnih pojmov v zvezi z okoljem. Omenjeni pojmi, predvsem njihova pravilna obrazložitev in razumevanje, so zelo se izkazali kot pomembni pri razumevanju in pravilnem interpretiranju pravnih določil, tako ZVO-1, kot tudi vseh drugih zakonov, ki se navezujejo na področje varstva okolja, še posebej kazenskega zakonika. Slednji določa posamezne kršitve zoper okolje, pri čemer uporablja navedbe, kot so 'prekomerna obremenitev okolja', 'poškodovanje okolja' ali 'delno poškodovanje okolja', kar je včasih lahko težko razumeti, še težje pa interpretirati in dokazovati tako v predkazenskem kot tudi kazenskem postopku.

Kazenskopravni sistem igra zelo pomembno vlogo pri odzivanju na pojave ekološke kriminalitete, saj dosledno izvrševanje kazenskega pregona v zagotavlja določeno varstvo okolja. Prav tako je pomembno sodelovanje posameznih družboslovnih ved s kazenskopravnim sistemom, med katerimi so na prvem mestu pravo, kriminalistika in kriminologija, njihovo odzivanja na pojave kriminalitete ter obravnavanje in proučevanje posameznih pojavov le-te. Družboslovne vede, še posebej z vidika preučevanja, opazovanja in raziskovanja, predstavljajo pomemben sestavni del učinkovitega odzivanja na pojave ekološke kriminalitete in pri tem nastale posledice. Kot je opozoril že Carter (1998), se kljub temu, da je bilo nekaj najpogostejših pojavov ekološke kriminalitete ter metod storitve dokumentiranih in preučenih, ekološka kriminaliteta lahko pojavi skoraj povsod in skoraj vsakokrat, ko je odkrita nova oblika kriminalitete. Zaradi tega je pomembna tako implementacija in izvajanje okoljevarstvene zakonodaje in predpisov, kot tudi razvoj boljših strategij in metod odkrivanja in preiskovanja posameznih dejanj ekološke kriminalitete. Ker storilci kot tudi sama dejanja ekološke kriminalitete ne poznajo in ne spoštujejo meja, povzročena okoljska škoda lahko preseže tako lokalne in regionalne, kot tudi državne in mednarodne meje. Carter (1998: 172) ugotavlja, da so razlogi, zakaj ljudje storijo kazniva dejanja zoper okolje zelo raznoliki. Nekateri ljudje lahko nevede, pomotoma, iz malomarnosti ali nezavedno kršijo okoljevarstveno zakonodajo. Drugi so lahko motivirani iz razloga zmanjšanja operativnih stroškov zaradi finančnih težav, ki jih omogoča nezakonito odlaganje odpadkov ali izpusti odplak v naravo. Najbolj nevarni, najbolj prikriti in najbolj razširjeni pa so v poslovne skupine povezani storilci ekološke kriminalitete ali člani organiziranih kriminalnih skupin.⁶

Na področju zakonskih določb o prepovedanosti ravnanj okolje se je v preteklih desetletjih dogajalo kar nekaj sprememb, saj so v šestdesetih in sedemdesetih letih povsem normalna in

⁵ Zakon o varstvu okolja veleva, da je pri varstvu okolja potrebno upoštevati načelo trajnostnega razvoja, načelo celovitosti, načelo sodelovanja, načelo preventive, načelo previdnosti, načelo odgovornosti povzročitelja, načelo plačila za obremenjevanje, načelo subsidiarnega ukrepanja, načelo spodbujanja, načelo javnosti, načelo varstva pravic, načelo dopustnosti posegov v okolje in načelo ekološke funkcije lastnine

⁶ Poznavanje lastnosti, oblik, storilcev in drugih posebnosti lahko v veliki meri pripomore k hitrejši in uspešnejši preiskavi posameznega primera ekološke kriminalitete kot tudi uspešno zaključenemu kazenskemu procesu. Ekološka kriminologija, katere predmet in namen je preučevanje ogrožanj okolja, okoljevarstvene zakonodaje ter okoljevarstvenih ukrepov, ima kot znanstveno raziskovalna disciplina, zelo pomembno vlogo pri razvoju in oblikovanju kazenskopravnega sistema odzivanja na pojav ekološke kriminalitete. Ekološka kriminologija kot veda o ekološki kriminaliteti, njenih vzrokih in storilcih, poleg analiziranja oblik in lastnosti ekološke kriminalitete raziskuje tudi vzroke za njen nastanek in povzročene posledice. Rezultate raziskav, spoznanja in izkušnje o povzročeni spremembah okolja ter posledicah uporablja pri svojem delu in jih z objavami posreduje vsem zainteresiranim skupinam. Zanimajo jo človek, kot storilec ekološke kriminalitete, žrtve (ljudje in živa bitja) ekološke kriminalitete ter možnosti in načini preprečevanja tovrstnih pojavov. S svojimi analizami in ugotovitvami ne samo razvija obravnavano področje in posreduje svoje ugotovitve o ekološki kriminaliteti in njenih storilcih tako širši javnosti kot tudi vsem organom kazenskega pregona in drugim inšpekcijskim službam. Kot taka, pa čeprav posredno, oblikuje in vpliva na izboljšanje delovanja kazenskopravnega sistema.

neškodljiva ravnanja danes omejena z zakoni ali podzakonskimi akti ter tudi prepovedana in kazniva (npr. odvoz gradbenih odpadkov na poljske in gozdne poti, ki je danes prepovedan ali izvoz gnojnice na njive, ki je danes reguliran ter dovoljen samo pod točno določenimi pogoji). Masters in Robertson (1990) sta opredelitev kaznivih ravnanj razdelila na pravne in družbene, pri čemer so slednje širše od prvih, saj vsebujejo protidružbeno, neetično in škodljivo vedenje. Zaradi tega je tudi na področju ekološke kriminalitete potrebno izpostaviti, da niso vsa dejanja, ki jih družba uvršča med okolju škodljiva in nevarna, uvrščena v kazensko zakonodajo.⁷ Posamezni pravni strokovnjaki (Situ in Emmons, 2000; Selinšek, 2003; Viler Kovačič, 2007) na področju varstva okolja vztrajajo pri pravnih okvirjih ravnanj zoper okolje, ki jasno določajo, katera dejanja spadajo med ekološko kriminaliteto. Tudi avtorja pričujočega prispevka zagovarjata pravni pristop k opredelitvi ekološke kriminalitete in sistematični ureditvi pravnega varstva okolja.

2 Ekološka kriminaliteta in kazensko-pravno varstvo okolja – teoretični pojmi

Dandanes ni dilem o tem, da je uničevanje narave tesno povezano s strukturiranostjo in funkcioniranjem modernih družb, za katere je značilen koncept izkoriščevalnega in dobičkonosnega gospodarstva. Le-ta se odraža tudi v odnosu do narave, ko postavlja človeka za edinega in absolutnega gospodarja narave. Industrijski revoluciji in napredku je kaj kmalu sledilo obdobje streznitve. Že v šestdesetih letih 20. stoletja je mit o človeku kot gospodarju planeta skopnel. Šokantne ugotovitve, da zaradi posledic zastrupljanja okolja izginjajo rastlinske in živalske vrste ter umirajo ljudje, so jasno pokazale, da je človekov mačehovski odnos do narave dosegel kritično mejo. Človek je zopet dojet kot eden od soodvisnih delov narave, kjer z ostalo naravo medsebojno povezan sistem.⁸ V njem sta preživetje in kvaliteta življenja določena z odnosom do drugih živih bitij in ostalih delov narave. Varstvo okolja⁹ je

⁷ Omenjeni razkorak med pravno in družbeno (sociološka definicija kriminalitete) nesprejemljivimi dejanji je na področju deviacij zoper okolje še posebej izrazit. Razprave o zmanjšanju nastale vrzeli med različnimi strokovnjaki, pravniki in raziskovalci so številne, njihov namen pa je zmanjšanje pri javnosti ustvarjene zmede in visoke stopnje nerazumevanja področja ekološke kriminalitete ter doseg več kot potrebne ureditve (morda tudi širitve) in poenotenja kazensko-pravnega varstva okolja.

⁸ Mordy (1973; v Šinkovec, 1986) poudarja, da ni mogoče potegniti jasne meje med človeškim organizmom in njegovim okoljem. *Okolje* je za Mordya (1973) in Šikovca (1986) zbir energije, zemlje, zraka, vode in kulture. Pri tem je ob opisu 'človekovega' okolja Mordy (1973: 20; v Šinkovec, 1986) zelo specifičen: "*Zemljina skorja, s številnimi pretresi in raznovrstno sestavo, voda v različnih stanjih in na različnih krajih, sestava atmosfere in njeno gibanje, skupaj s sončno energijo in končno medsebojna razmerja vseh teh elementov predstavljajo fizični temelj vseh oblik življenja na našem planetu. Živi organizmi so del ekološkega ambienta v odnosu do drugih živih organizmov, tako da sodelujejo v izmenjavi energije, mineralov v verigi prehranjevanja in v družbah. Ustaljene oblike življenjskega obnašanja, ki se prenašajo od ene generacije na drugo, so postali del ekološkega ambienta, vplivali pa so tudi na njegove spremembe. Le pri človeku so oblike obnašanja oziroma kulture dobili osrednji pome za ekološko okolje. Človeško znanje, sistem idej, tehnologija, družbena in politična organizacija – vse to predstavlja kulturno bogastvo. Ob priznanju, da človekovo okolje predstavlja nedeljivo celoto, ki vsebuje naravne in družbeno-kulturne elemente, pa se seveda ob problemih okolja pretežno ukvarjamo z aspektom naravnega okolja. Ker ne obstaja dejanska ločenost med človeškim organizmom in njegovim okoljem, je življenje brez slednjega nemožno. Ob tem, da je priznana pravica do življenja, mora biti priznana pravica do zdravega okolja.*"

⁹ Varstvo okolja lahko opredelimo kot vsakršno dejavnost za zaščito in ohranjanje narave pred številnimi človekovimi dejavnostmi, kot so onesnaževanje, (čezmerno) izkoriščanje naravnih virov, obvarovanje pred strupenimi in radioaktivnimi odpadki, izguba biotske raznovrstnosti, gensko spremenjena hrana in organizmi, katerih posledica so tanjšanje ozonske plasti, učinek tople grede in segrevanje ozračja ter podnebne spremembe, ali z drugimi besedami uničevanje okolja. Velika večina človekovih dejavnosti je natančno pravno opredeljena in tudi kazni za kršilce so določene, za kar skrbi in ureja okoljevarstveno pravo. Področje kaznivih ravnanj zoper okolje, prostor in naravne dobrine so eno najbolj 'živih' (spreminjajočih in razširjajočih se) pravnih področij sodobne neoliberalistične družbe. Plut (2004) navaja, da ekologi pri varstvu okolja za ohranitev posamezne vrste ali bivališča razlikujejo med varstvom okolja (angl. preservation) (varovanje prvotnega stanja narave) in zaščito okolja (angl.

postalo družbena norma. Pri tem je potrebno izpostaviti, da s pravom ljudje že od nekoč urejajo razmerja med seboj, pri čemer že od nekdaj prevlada lastninski princip. Pri varstvu okolja, še posebej, če posamezna naravna dobrina ali element okolja (npr. park, trata, jezero itd.) nima lastnika, ki bi branil svojo lastninsko pravico, ampak gre za javno dobro, so t.i. posameznikove dolžnosti in pravice varstva okolja težko zagotovljene.

Tudi Republika Slovenija je v poslednjem desetletju in pol zaradi sprememb na ekonomsko-socialnem področju priča vse bolj kompleksnemu razvoju, ki vpliva na spreminjanje družbe in posledično tudi kriminalne dejavnosti. Že Pečar (1996) je zapisal, da kriminal vedno zrcali splošne družbene razmere, kar se še posebej jasno in hitro odraža na področju človekovega sobivanja z naravo. Okolju grozijo številne raznovrstne nevarnosti, ki so (v veliki meri) delo človeka. Pri ekološki kriminaliteti gre izrecno za inkriminacije, ki so usmerjene zoper naravo in posledično človeka; temeljne človekove vrednote in človeško življenje, saj ne samo, da škodijo človeku neposredno, ampak uničujejo vse tisto, kar je poglavitno za njegovo preživetje.

Pojem kriminaliteta predstavlja skupek vseh ravnanj, ki napadajo ali ogrožajo človekove temeljne vrednote, v katerih se človek kot posameznik lahko uveljavlja in uživa s pravnim redom priznane dobrine, svoboščine in pravice. Kriminaliteto označujeta tudi izraza zločinstvo in hudodelstvo (Meško, 2008: 16-17), kar vodi do sklepa, da se vse začne pri zločinu (angl. crime). V okvir pojma kriminaliteta se uvršča samo tista dejanja, ki so v kazenski zakonodaji zapisana kot kazniva (Meško, 2008: 17). Prav za ekološko kriminaliteto je značilno, kot navajata Situ in Emmons (2000: 4), da je okoljevarstvena zakonodaja prva opredelila dejanja ekološke kriminalitete, saj ravnanje, najsi bo še tako škodljivo ali napadalno, ni kaznivo ravnanje,¹⁰ če ne krši zakonskih predpisov. Situ in Emmons (2000) sta svojo opredelitev ekološke kriminalitete oblikovala na osnovi kazensko-pravnega varstva okolja. Ker pravo določa, katera dejanja so oziroma bodo definirana kot ekološka kriminaliteta,¹¹ lahko vzbuja dvom v zanesljivost zakonodajne veje oblasti in državo kot najbolj odgovorno za ureditev tega področja (npr. vpliv bogatih in močnih lobijev na proces oblikovanja okoljevarstvene zakonodaje). Zagotovo drži, da delitev ekološke kriminalitete glede na kazensko-pravno ureditev lahko odkrije marsikaj o usmeritvi in odnosu posamezne države do varstva okolja, saj vsaka država v svojem kazenskem zakoniku ter drugih zakonskih in podzakonskih aktih na svojevrsten način uredi področje kazenskopravnega varstva okolja. Pri tem je potrebno opozoriti, da je takšna delitev zgolj relativne narave, saj se določena kazniva dejanja nanašajo na več zavarovanih vrednot, kot so voda, rodovitna prst in zrak, ali rastline in živali, hkrati. Prav tako gre za individualno delitev posamezne države, ki je brez predhodno usklajene terminologije zelo težko ali celo nemogoče primerjati z drugimi, saj so pri ekološki kriminaliteti pogosto izražene tako lokalne ali pokrajinske kot tudi družbene posebnosti.

conservation) (upravljanje naravnih virov tako, da se zadovoljijo potrebe prebivalstva s potrebami živali, rastlin in zaščito vseh živih bitij).

¹⁰ Kazniva ravnanja so samo tista ravnanja, ki jih z ustavo določeni pristojni zakonodajni in drugi državni organi po posebnih kriterijih izberejo in kot takšne določijo v ustreznih pravnih predpisih. Izraz kazniva ravnanja je skupno ime za disciplinske prestopke, prekrške in kazniva dejanja, ki so v pravnem redu lahko skupine ali kategorije kaznivih ravnanj. Med temi so najbolj škodljiva kazniva dejanja in temu primerno so zanje določene najstrožje kazni (Bavcon in Šelih, 2003). Kaznivo dejanje je mogoče razstaviti na dve pojmovni prvini: normo (ki jo postavi oziroma sprejme in sankcionira družbena skupina) in vedenje. Je kompleksen pojav, saj je v prvi vrsti kršitev kazenskopravne norme, nadalje pa kršitev vrste pogojev, ki morajo biti izpolnjeni, da lahko posameznik stori kaznivo dejanje (Kanduč, 1999: 11-12).

¹¹ Ekološka kriminaliteta je vsako nedovoljeno dejanje ali opustitev, ki krši zakon in je zaradi tega subjekt kazenskega pregona in kazenskih sankcij. Ta prestopok škoduje ali ogroža človeško fizično varnost ali zdravje kot tudi okolje samo. Na drugi strani pa služi pa interesom določenih organizacij (običajno korporacij) ali posameznikov (Situ in Emmons, 2000: 3-4). Za Whita (2008) je ekološka kriminaliteta vse tisto, kar predstavlja kakršnokoli poškodovanje ali uničenje okolja kjerkoli na planetu Zemlja, čeprav se njegova intenzivnost in oblika razlikujeta glede na posamezne regije in specifične populacije.

Pojem okolja se obravnava kot zbir objektov (zrak, voda, prst in mineralne snovi, ki sestavljajo tla, hrana in krma ter živali in rastline itd.), ki jih je potrebno zavarovati pred uničevanjem, poškodovanjem, onesnaževanjem ali drugimi neželenimi in nedovoljenimi posegi (Šinkovec, 1986: 157-158). Pravo je zadnje orodje,¹² po katerem poseže človek pri varovanju in uveljavljanju svojih pravic. Človeški razvoj in napredek ter uničevanje okolja so vodili k temu, da se je tudi pravo razvilo v zelo pomemben segment varovanja okolja. Poznamo več oblik pravnega varstva okolja; upravno, civilno, kazensko. Slednje določa najstrožje kazni in nastopi v skladu z njegovo represivnostjo po načelu *ultima ratio*, ko vsa ostala pravna sredstva odpovedo. Pri pravnem varstvu okolja je potrebno dodati, da razlikujemo dejanski in pravno določeni ali dopustni poseg v okolje (npr. dovoljene emisije v zrak, mejni dovoljeni izpusti v tekoče vode, dovoljene oblike lova živali, dovoljena škropiva in umetna gnojila, itd.). Ker gre pri pravnem varstvu okolja vedno za križanje interesov, človek sprejema kompromise (t.i. mejne dovoljene vrednosti ali posege v okolje), kar pa slabi spoštovanje okoljevarstvenega prava.

V Sloveniji je zdravo življenjsko okolje že z Ustavo RS zagotovljena pravica.¹³ Vsak državljan Republike Slovenije z rojstvom pridobi pravico do zdravega okolja, ki je postavljena ob robu pravici do življenja ter tako opredeljena kot nedotakljiva in neodtujljiva enaka za vse, brez razlik in omejitev. Vsak poseg v človekovo zdravo življenjsko okolje, vsako onesnaženje zraka, vode in prsti, ki prizadene tudi posameznika, je lahko v najširšem primeru razumljen kot kršitev ustavne pravice. Obenem pa pri varstvu te pravice nikakor ne smemo pozabiti na dolžnosti, ki jih imamo do soljudi ter tudi do narave.

Pri pravnem varstvu narave in okolja govorimo o podsistemu v pravnem sistemu posamezne države, ki je primerno odgovorna za njegovo vzpostavitev in zagotovitev delovanja. To funkcijo izvršuje s sprejemanjem posameznih zakonov in podzakonskih pravnih aktov ter tudi z ratifikacijo različnih mednarodnih pravnih aktov, kot so bilateralni sporazumi, konvencije, deklaracije idr. Na tak način nastaja in se oblikuje pravo okolja. Selinškova (2003: 659) pravno varstvo okolja opredeli kot skupnost ukrepov, potrebnih za zagotovitev stanja, v katerem zdravje in človeka vredno življenje zaradi posegov v okolje ni ogroženo. Prav tako je zagotovljeno varovanje zraka, vode, zemlje ter rastlinskega in živalskega sveta pred škodljivimi človekovimi posegi ter odpravljanje škode in škodljivih posledic zaradi varovanja človeka. Avtorica je definicijo prava okolja zastavila zelo široko, pri čemer je v ospredje postavila človeka, kar nakazuje, da je tudi pri pravnem varstvu okolja prevladal antropocentričen odnos do okolja, ko se človeka postavlja pred oziroma nad naravo. Ne gre pozabiti, da je potrebno naravo zaščititi in varovati pred človekom. Šinkovec (1994: 21) je med pravo okolja uvrstil tiste pravne norme, ki se nanašajo na obrambo okolja, gospodarjenje, vzpostavljanje prejšnjega stanja in načrtovanje ravnanja, da bi naravne in ustvarjene elemente okolja uravnotežili v njihovi medsebojni povezanosti in da bi preprečili škodljive vplive na naravo samo, kakor tudi na posamezne vrste in splošen obstoj človeka. Pravno varstvo okolja naj bi bilo uravnoteženo, kar pomeni, da dovoljuje tako normalno delovanje družbe, kot tudi omejuje (spoštovanje temeljnih človekovih pravic) družbo pri njenem funkcioniranju. Prav tako pa mora pravno varstvo okolja združevati preventivne, represivne in reparacijske funkcije varstva okolja.

¹² Zadnje zakonsko določeno in opredeljeno orodje.

¹³ 72. člen Ustave Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/1991, 42/1997, 66/2000, 24/2003, 69/2004) določa: "Vsakdo ima v skladu z zakonom pravico do zdravega življenjskega okolja. Država skrbi za zdravo življenjsko okolje. V ta namen zakon določa pogoje in načine za opravljanje gospodarskih in drugih dejavnosti. Zakon določa, ob katerih pogojih in v kakšnem obsegu je povzročitelj škode v življenjskem okolju dolžan poravnati škodo. Varstvo živali pred mučenjem ureja zakon."

Pravno urejanje varstva okolja je obsežno in raznoliko. Urejeno je z notranjo državno ureditvijo¹⁴ (ustava, zakoni in podzakonski akti, nacionalni programi, ukrepi upravnih in drugih organov, kazenskopravno varstvo ter odškodninske in povračilne obveznosti civilnega prava) in mednarodnimi akti (konvencije, pogodbe, idr.).¹⁵

Reševanje problemov in sankcioniranje kršitev varstva okolja temelji na kombinaciji upravnega, civilnega in kazenskega prava. Selinškova (2003: 652) je opozorila, da je slednje še najbolj omejeno, razlog za to pa je njegov *ultima ratio*. In čeprav se kazensko pravo pri varstvu okolja šteje za akcesorno, se danes na mednarodni ravni izpostavlja nujnost zaščite okolja z ukrepi kazenskega prava. Vzrok za to pa so vedno pogostejši in obsežnejši napadi na okolje z vedno hujšimi posledicami. Ekološka kriminaliteta se pojavlja v vseh, v slovenskem pravem sistemu znanih oblikah kaznivih ravnanj; kot prestopki, prekrški in kazniva dejanja. Pri tem Dežman (2004) dodaja, da je temeljna funkcija sodobnega kazenskega prava v varstvu pred najnevarnejšimi oblikami odklonskega vedenja v družbi. Ekološka kriminaliteta je žal postala ravno to, oblika odklonskega vedenja, katere posledice dosežejo najnevarnejše možne oblike. Globalno gledano, vedno bolj in vedno huje ogroža življenje ter preživetje človeka in njegove vrste ter prav tako obstoj vse drugih živih in neživih oblik na Zemlji.

Iz do sedaj navedenega lahko sklenemo, da se pravo okolja ukvarja z zares pogosto spreminjajoče se in široko vsebino. Problemi in posledice ekološke kriminalitete odpirajo široko polje za pravne strokovnjake, pri čemer Šinkovec (1994: 21) opozarja, da so povzročitelji problemov v okolju tisti elementi, ki jih je potrebno obvladati.

2.1 Kazniva dejanja ekološke kriminalitete

Z vrsto različnih ukrepov si današnja družba prizadeva preprečiti in zmanjšati onesnaževanje ter druge oblike uničevanja (oziroma ogrožanja) okolja, do katerih prihaja zaradi nezadostne kontrole izkoriščanja tehnologije, neozaveščenosti prebivalcev ter tudi nespoštovanja pravil ekološke etike. Dandanes za ohranitev okolja sprejememo številne okoljevarstvene ukrepe, ki obravnavajo zaščito posameznih dobrin, kot sestavnih delov okolja (Zorman, 1986: 269). Eno od oblik varstva okolja predstavlja kazenskopravno varstvo okolja. Le-to je v zakonodaji države nastajalo in se razvijalo (in se še razvija) skladno z razvojem drugega pravnega varstva zaradi povečanja problematike, spreminjanja in žal tudi slabšanja stanja na področju varstva okolja. Kršitve varstva okolja se pojavljajo v vseh kategorijah kaznivih ravnanj.

Posebnost ekoloških kaznivih dejanj je v tem, da gre za relativno novo področje delovanja in novo odklonskost, ki se še vedno nenehno spreminja. Tukaj so na poseben način ogrožene posebej varovane dobrine (npr. človekovo zdravje in življenje). Prav tako je škoda pri teh dejanjih pogosto zelo velika, žrtve pa velikokrat neznane oziroma pozabljene. Individualizacija žrtev je, kot izpostavljajo Borštnik Pribakovič, Zovnik in Žagar (2004) velikokrat težka, saj so nekatere posledice tovrstnih oblik kriminalitete dolgo časa skrite in opazne ali odkrite tudi šele čez več let ali desetletij.¹⁶ Poškodbe okolja in posledice na ljudeh so tako velikokrat

¹⁴ Šinkovec (1986: 172) navaja, da imajo na področju varstva okolja pravne norme pretežno značaj kategoričnih, zapovedujočih in prepovedujočih norm ter nalagajo brezpogojne obveznosti.

¹⁵ V Republiki Slovenije je pravno varstvo okolja opredeljeno v Ustavi RS, ZVO-1, KZ-1, Zakonu o vodah (Uradni list RS, št. 67/2002, 110/2002, 2/2004, 41/2004, 57/2008), Resoluciji o nacionalnem programu varstva okolja 2005-2012 (Uradni list RS, št. 2/2006), Zakonu o ratifikaciji Kjotskega protokola k Okvirni konvenciji Združenih narodov o spremembi podnebja (MKPOKSP, Uradni list RS, 66/2002) in številnih drugih zakonskih in podzakonskih akti.

¹⁶ Velik problem pri ekoloških kaznivih dejanjih je ravno povezanost med storitvijo in nastankom posledic (zaznava kršitev ter njeno dokazovanje). Gre za dejanja, ki za sabo puščajo oddaljene in nepredvidljive posledice, zato je težko dokazati obstoj konkretno grozeče nevarnosti ter še težje vzročno zvezo in krivdo storilcu. Kazenskopравни pregon in odzivanje na ekološka kazniva dejanja sta še vedno premajhna. Ob tako nenehnem in hitrem porastu varstva okolja se postavlja vprašanje, ali tovrsten pregon ne bo vedno premajhen oziroma prepozen, ko so kršitve že hude in posledice nepopravljive. Za sedaj ostaja namen o poudarku preventivnega učinka kaznovalnega prava s področja ekološke kriminalitete pretežno le želja. Nedvomno pa je za odzivanje na tovrstno kriminaliteto pomembno dobro

nepopravljive. Prav tako, kot je glede ekološke kriminalitete opozarjal že Pečar (1988: 286), večina dejanj ekološke kriminalitete izhaja iz koristoljubnosti, katero določa imperativ dobička ob človeškem prisvajanju in obvladovanju narave. Ta trditev o ekološki kriminaliteti drži še danes, kot drži tudi dejstvo, da potrebujemo več usmerjenih študij in analiz na tem področju.

V Sloveniji se na področju kazensko-pravnega varstva okolja še vedno soočamo z razvijajočo se pravno zakonodajo na področju ekološke kriminalitete ter žal še vedno pomanjkljivo pravno prakso. Zaradi majhnega števila letno podanih kazenskih ovadb zoper storilce kaznivih dejanj ekološke kriminalitete so primeri sodnih obravnav, kjer sodelujeta tako tožilstvo kot sodišče, redki, kar vodi do pomanjkljive sodne prakse in precedenčnih sodb. Kot je že pred tremi desetletji navajal Pečar (1981: 39), posledično pride do neupoštevanja prava, nedoslednosti v odkrivanju, procesiranju in sojenju ter neupravičeno nizke izrečene kazni za ekološka kazniva dejanja. Kljub nenehnim spremembam na področju pravnega varstva okolja, je predvsem kazenska zakonodaja ponekod še vedno nedorečena in premalo konkretna ter tudi (pre)ohlapna. Posameznih pomanjkljivosti ni rešil niti prevzem in usklajevanje slovenske zakonodaje z zakonodajo Evropske unije.¹⁷ Vendar smisel in pomen kazensko-pravnega varstva leži v kvaliteti matičnega prava, zato se kazensko pravo nanj tudi sklicuje.

Področje ekološke kriminalitete je v Kazenskem zakoniku Republike Slovenije (Uradni list RS, 55/2008, 66/2008, 39/2009, 55/2009; v nadaljevanju KZ-1) v 32. poglavju opredeljeno kot *Kazniva dejanja zopet okolje, prostor in naravne dobrine*. Poglavje zajema 16 kaznivih dejanj ekološke kriminalitete (332. – 347. člen). Večina ekoloških kaznivih dejanj je blanketne¹⁸ narave in imajo svojo podlago izven kazenskega prava, v drugih predpisih s področja varstva okolja. Prav tako je v povezavi z ekološkimi kaznivimi dejanji potrebno izpostaviti posamezne, velikokrat pomembne posebnosti (Selinšek, 2003; Deisinger, 2007; Dežman, 2004; Viler Kovačič, 2003; 2007):

- Ekološka kazniva dejanja se nanašajo na področje okolja, prostora in naravnih dobrin. Povzročena mora biti konkretna nevarnost za življenje in zdravje ljudi ter okolja, onesnaževanje in raba (vode, zraka, prsti itd.), uničenje, razvrednotenje, degradacija okolja, pogin več živali, izginotje živali večje vrednosti, večja škoda ipd.
- Pogosto je dokazovanje ekoloških kaznivih dejanj težko, saj gre največkrat za kaznivo dejanje, kjer storilec ni znan. Prav zaradi tega je sodelovanje med službami, ki se ukvarjajo s to problematiko zelo pomembno. Bistveno je, da morajo preiskovalci in izvedenci dokazati, da določen poseg v okolje predstavlja konkretno nevarnost za življenje, zdravje in varnost ljudi ter druga živa bitja. Področje ekološke kriminalitete predstavlja mejno področje dela posameznih služb, zato velikokrat pride do prekrivanja pristojnosti.
- Pri ekološki kriminaliteti gre za kompleksen pojav, saj se kot posledica družbenega in tehničnega razvoja pojavljajo vedno nove oblike te kriminalitete, kar se odraža tudi na nenehni spremembah okoljevarstvene zakonodaje, pri čemer ne izostanejo niti kazenske določbe.

sodelovanje med organi pregona in drugimi pristojnimi službami, vedno večja pa postaja vloga vsakega posameznika, kot prijavitelja ali kot ne-onesnaževalca.

¹⁷ Pregled mednarodnega, evropskega (EU) in slovenskega pravnega varstva okolja predstavlja zelo široko in raznoliko polje, ki izstopa zaradi neločljive povezanosti s človekom, njegovim preživetjem, ter zaradi tega zahteva posebno pozornost. Tako kot področje varstva okolja so tudi evropski in mednarodni viri prepleteni med seboj ter ponekod vplivajo eden na drugega. Zelo velik vpliv na pravno varstvo okolja v Sloveniji je imelo članstvo v EU. Zahvaljujoč Uniji imamo v Sloveniji zelo natančno, podrobno in učinkovito urejeno pravno varstvo okolja na vseh ravneh. Nekoliko se zatika le pri implementaciji in izvajanju posameznih določb, saj je velikokrat potrebno spreminjanje nacionalne zakonodaje, da zadosti določbam organov Unije. To je pri nas še posebej opazno pri dopolnjevanju Zakona o varstvu okolja in tudi spremembah kazenskega zakonika.

¹⁸ Ko govorimo o blanketni kazenski določbi, gre za zakonsko urejanje, pri katerem kazensko-pravna norma ne določa celotnega opisa kaznivega dejanja, ampak se glede posameznega njegovega znaka sklicuje na predpis z drugega pravnega področja (Javornik, 1997: 437).

V obrazložitvi osnutka novega Kazenskega zakonika¹⁹ je poudarjeno, da gre pri t.i. ekoloških kaznivih dejanjih za blanketne dispozicije. Pravno osnovo imajo zunaj kazenskega prava, v drugih predpisih s področja varstva okolja, predvsem v ZVO-1. Pri presoji vprašanja, ali je bilo kaznivo dejanje storjeno ali ne, je potrebno upoštevati materialni predpis s posameznega zakonskega področja varovanja okolja. Zaradi tega se za razlago posameznih pojmov iz 32. poglavja KZ-1 smiselno uporablja razlage pojmov iz ZVO-1, ki je krovni zakon na področju varstva okolja, ter drugih zakonskih in podzakonskih aktov s področja okoljevarstva.

Eden najbolj izstopajočih problemov pri ekološki kriminaliteti je obseg storjenih kršitev in videz oziroma velikokrat dolgotrajna neopaznost povzročenih posledic (pri posameznem znanem kaznivem dejanju zoper okolje) oziroma dokazovanje protipravnosti²⁰ storjenega dejanja v kazenskem postopku. Pri ekološki kriminaliteti gre za dejanje, ki za sabo pušča oddaljene in nepredvidljive posledice, zato je težko dokazati obstoj neposredne nevarnosti in še težje dokazati vzročno zvezo in krivdo storilca.

V Sloveniji povzemamo kontinentalno pojmovanje materialne protipravnosti kot nespoštovanja pravnih vrednot.²¹ Pojem protipravnosti spada v področje formalno-materialne koncepcije kaznivega dejanja. Kazenski zakonik RS sprejema formalno in materialno koncepcijo kaznivega dejanja v 7. čl.: *Kaznivo dejanje je protipravno dejanje, ki ga zakon zaradi njegove nevarnosti določa kot kaznivo dejanje in hkrati določa njegove znake in kazen zanj.* Določba ima 4 elemente: protipravnost,²² nevarnost, znaki kaznivega dejanja in kazen. Da lahko govorimo o kaznivem dejanju morajo biti vsi štirje elementi izpolnjeni kumulativno.

Na področju kazenskopravnega varstva okolja izstopa prepletenost kaznivih dejanj in prekrškov zoper okolje, zaradi česar je potrebno opozoriti, kot navaja Bele (2002: 1423), da *"materialna protipravnost pri kaznivih dejanjih mora biti podana, pri prekrških pa je tudi lahko podana, lahko pa so ti samo formalno protipravni"*.

Sprejem novega kazenskega zakonika leta 2008 je uvedel nekaj pomembnih sprememb v 32. poglavju. Od 15 členov 32. poglavja KZ je bil 1 črtan in 7 spremenjenih, 7 pa jih je ostalo nespremenjenih. Spremenjeni členi so dobili številne dodatne odstavke, ki so vpeljali tudi posamezna do sedaj nedoločena kazniva dejanja zoper okolje. KZ-1 je uvedel 16 členov v 32. poglavju, kar pomeni, da smo dobili 2 popolnoma nova člena, ki urejata kazenskopravno varstvo okolja. Iz pregleda poglavja je razvidno, da je določbe, ki jih zajema 32. poglavje, še vedno vsaj okvirno možno razdeliti na 3 glede na posamični objekt varovanja – kazniva dejanja

¹⁹ Kazenski zakonik (KZ-1), prva obravnava, EPA 1866-IV. Na spremembe 32. poglavja KZ, predvsem pa na sprejetje 332 čl. KZ-1 (kaznivo dejanje obremenjevanje in uničevanje okolja) je bistveno vplivalo sprejetje Direktive Evropskega parlamenta in Sveta EU o kazenskopravnem varstvu okolja. Kaznivo dejanje obremenjevanja in uničenja okolja je usklajeno tudi z Zakonom o varstvu okolja, ki je v naš pravni red prenesel devet direktiv Evropske unije. Direktiva ureja kazenskopravno varstvo okolja in bo bistveno pripomogla k učinkovitejšemu izvajanju politike varstva okolja na ravni EU. Direktiva določa kazniva dejanja s področja varstva okolja. Direktiva prav tako določa, da morajo biti kazenske sankcije, izrečene fizičnim in pravnim osebam za ta kazniva dejanja, učinkovite, sorazmerne in odvračilne. Te določbe so skladne s sodno prakso Sodišča Evropskih skupnosti. KZ-1, ki je nastajal v času priprave direktive, je z začetkom veljavnosti določbe direktive že prenesel v slovenski pravni red. Prav tako se je v novi KZ-1 v skladu z Direktivo proti onesnaževanju morja z ladjij uvrstilo novo kaznivo dejanje in sicer čl. 333 Onesnaženje morja z ladjij, KZ-1.

²⁰ Protipravnost je neskladje določenega dejanja s pravnim redom. Je temeljna splošna prвина vsakega kaznivega dejanja, vendar v nekaterih kaznivih dejanjih še posebej poudarjena (npr. pravna zmota). Čeprav ima kakšno dejanje vse znake kaznivega dejanja, ni kaznivega dejanja, če je bilo storjeno v skladu s predpisi oziroma ni bilo protipravnosti (so obstajali razlogi, ki izključujejo protipravnost) (Javornik, 1997: 3450).

²¹ Pravne vrednote v našem pravnem sistemu opredeljujemo kot materialne in nematerialne sestavine zunanega sveta, ki morajo biti človeku zagotovljene v konstitucionalnih pravnih aktih (ustava, mednarodne pogodbe in t.i. temeljni zakoni) in varovane s pravom v mejah celovitega pravnega sistema države (Bele, 2002: 1423).

²² Ko gre za protipravnost, poznamo formalno protipravnost (za kaznivo se sme razglasiti le tisto dejanje, ki je na podlagi veljavnega pravnega reda izrecno ali molče prepovedano) in materialno protipravnost (kaznivo dejanja se izraža kot poškodovanje ali ogrožanje določene človekove individualne ali javne družbene pravne dobrine) (Ambrož et al., 2007).

zoper: 1. okolje in prostor, 2. naravne dobrine ter 3. domače živali in gojene rastline (kot je to naredila Selinškova (2003: 661) pri KZ (Uradni list RS, št. 63/1994)²³), čeprav so okvirji delitve s širitvijo poglavja vedno bolj zabrisani in nejasni.²⁴ Pri tem je potrebno izpostaviti, da je takšna delitev zgolj relativna, ker med posameznimi, s pravom varovanimi vrednotami, ni možno potegniti jasne ločnice. Dodatni argument predstavlja blanketna narava členov 32. poglavja KZ-1, zaradi česar se morajo organi pregona pri obravnavanju ekološke kriminalitete opirati na številne druge pravne vire,²⁵ ki urejajo področje varstva okolja, pri tem pa ponekod določajo tudi dodatno, drugačno opredelitev posameznih kršitev zoper okolje, kar še dodatno zabriše iskane ločnice za namen smiselne delitve. Poraja se logični sklep, da tovrstna razpršenost pravnih določil o varstvu okolja ustvarja zmedo, morebiti tudi neželjeno podvajanje in nesporazume glede pristojnosti med posameznimi službami, vsekakor pa zelo otežuje zaželeno uspešno delo preiskovalcev. V izogib vsemu do sedaj izpostavljenemu bi bila smiselna ureditev celotnega področja kaznivih ravnanj zoper okolje glede na posamezna področja oziroma skupne znotraj okolja (voda, zrak, prst, rastline in živali), ki jih pravo varuje ali glede na določene druge kriterije, več kot dobrodošla, celo potrebna.

Na spremembe 32. poglavja (še posebej na sprejetje 332. člena) je bistveno vplivalo sprejetje Direktive Evropskega parlamenta in Sveta EU o kazenskoopravnem varstvu okolja.²⁶ Sprememba je pozitivna in nekako nakazuje na vedno bolj sistematično urejenost področja kazenskoopravnega varstva okolja, prav tako pa izraža resen namen EU, da uredi tudi področje varstva okolja, še posebej kazenskoopravnega varstva okolja, ki je vedno bolj izpostavljeno. Zaradi aktivnega dogajanja na področju varstva okolja, tako na ravni EU kot na globalni ravni je smiselno pričakovati še nekaj dodatnih sprememb tudi pri kazenskoopravnem varstvu okolja. V zadnjem obdobju zelo izstopa problematika odpadkov ter vedno večja prepletenost gospodarske kriminalitete z organizirano kriminaliteto pri nezakonitih poslih z odpadki.

Kazensko pravo ima na področju varstva okolja zelo malo manevrskega prostora. Velikokrat se izkaže, da so posamezne določbe premalo konkretne in tudi nerazumljive, kot npr. 'prekomerno onesnaženje', 'čezmejna obremenitev' itd. Potrebno bi bilo konkretno, z jasnimi določbami in opredelitvami, uvesti nove pojme ter nazorno in razumljivo določiti, kdaj kakšna posledica nastane in kakšna mora nastala posledica biti, da kazensko pravo lahko poseže. Pri sedanji zakonodaji varstva okolja je pogosto izredno težko določiti, kdaj je dejanje protipravno. Predmet razprave še vedno ostaja blanketnost dispozicij kaznivih dejanj ekološke kriminalitete, kot je bilo poudarjeno tudi v obrazložitvi osnutka KZ-1. Pri presoji vprašanja, ali je bilo kaznivo dejanje zoper okolje storjeno ali ne, je potrebno upoštevati materialni predpis s posameznega zakonskega področja varovanja okolja.²⁷ Z drugimi besedami, blanketne kazenskopravne norme se pojavijo takrat, ko se kazenski zakon v svojih določbah sklicuje na drug splošen predpis z nekega drugega pravnega področja (Bele, 1999: 48)²⁸, kot to predstavljajo ZVO-1 in

²³ Večina kaznivih dejanj v kazenskem zakoniku je blanketne narave, kar pomeni, da imajo svojo podlago v predpisih izven kazenskega prava. S tem se poleg ostalega zagotavlja tudi usklajenost kazenskoopravne intervencije z normami upravnega prava (Selinšek, 2003).

²⁴ Za podrobnejšo vsebino členov pogledajte v 32. poglavje KZ-1.

²⁵ Inšpektorji, delavci policije, tožilci in sodniki, ki obravnavajo primere kršitev zoper okolje, morajo poleg KZ-1 in Zakona o prekrških (Uradni list RS, št. 7/2003) poznati tudi vsa določila varstva okolja, ki so zajeta v ZVO-1 ter drugih zakonskih (več kot 20) in podzakonskih (okrog 300) aktih.

²⁶ Direktiva ureja kazenskoopravno varstvo okolja in uvaja oziroma omogoča učinkovitejše izvajanje politike varstva okolja na ravni Unije. Direktiva določa kazniva dejanja s področja varstva okolja in da morajo biti za ta kazniva dejanja fizičnim in pravnim osebam izrečene kazenske sankcije učinkovite, sorazmerne in odvračilne. Prav tako je zelo pomembno, da so določbe Direktive skladne s sodno prakso Sodišča Evropskih skupnosti, saj le-to omogoča premostitev pomanjkanja sodne prakse na področju kazenskoopravnega varstva okolja v Sloveniji.

²⁷ ZVO-1 je krovni zakon za področje varstva okolja. Za razlago posameznih pojmov se smiselno uporablja določila ZVO-1 in drugih, že omenjenih, zakonskih in podzakonskih aktov o varstvu okolja.

²⁸ Več o razlagi blanketnih norm v kazenskem pravu v Bele (1999).

drugi akti v našem primeru. V slovenskem kazenskem prostoru se lahko blanketne kazenskopravne norem uporabljajo takorekoč brez omejitev,²⁹ pri čemer Bele (1999: 49-50) opozarja, da je glede blanketnosti tovrstnih norm potrebno upoštevati naslednje:

- načine napotitve blanketne kazenskopravne norme (statične in dinamične, določne in generične, notranje in zunanje ter enakovredne in neenakovredne napotitve);
- pravni pomen napotitve blanketne kazenskopravne norme (način interpretacije, način konkretizacije, način pooblaščenja in način harmonizacije blanketne kazenskopravne norme ter opredelitev razmerja med blanketno in dopolnilno normo);
- obseg napotitve kazenskopravne norme; in
- sprejemljivost napotitve kazenskopravne norme z vidika načela zakonitosti (v primeru zunanje napotitve v blanketnih kazenskopravnih normah je potrebna predhodna ratifikacija mednarodne pogodbe, saj neposredno vključevanje mednarodnega ali tujega prava v notranje kazenskopravni sistem ni možno).

Bele (1999: 59) je upravičeno opozoril, da blanketne kazenskopravne norme občutno olajšujejo oblikovanje posebnega kazenskopravnega sistema v državi, obenem pa (lahko) tudi ogrožajo njegovo kvaliteto v zvezi s spoštovanjem sprejetih ustavnih izhodišč. V izogib slednjemu mora zakonodajalec poskrbeti, da so blanketne napotitve čim bolj določene in pravno dodelane. Tudi področje pravnega varstva okolja spada med tista področja, ki še niso stabilno normirana. Zaradi tega so pri njih generične napotitve blanketne kazenskopravne norme le zasilni inštrument pravnega sistema, pri katerih je treba s kazenskim pravom zagotoviti varstvo pravne ureditve, dokler se posamezno področje stabilno ne normira. Pri tem se je potrebno zavedati, kot navaja Bele (1999: 59), da *"razumevanje blanketnih norm zahteva širšo pravno razgledanost, njihova razlaga pa poteka na nekoliko drugačen način kot pri ostalem kazenskem pravu."*

Povzamemo lahko, da je uporaba blanketnih norm v kazenskem postopku pri kršitvah zoper okolje še vedno sorazmerno neznano področje, ki ga bo potrebno podrobneje spoznati, preučiti in pravilno razumeti, interpretirati in uporabljati v praksi. Konec koncev pa sama blanketnost pravnih norm še ni tako zelo problematična. Večji problem predstavlja velika številčnosti vseh zakonskih in podzakonskih aktov, ki poleg ZVO-1 urejajo področje varstva okolja, kar ustvarja zmedo in neučinkovitost organov pregona, še posebej pri uresničevanju pravil, ki se nanašajo na blanketne določbe v kazenskem pravu. V namen boljše oziroma uporabne, bolj logične in razumljive ureditve področje kazensko-pravnega varstva okolja v Republiki Sloveniji so v naslednjem poglavju predstavljeni predlogi sprememb oziroma dopolnitev kazenskopravnega varstva okolja v Republiki Sloveniji.

3 Razprava

Iz do sedaj napisanega izhaja, da so nedoločena terminologija, blanketna narava kazenskopravnih določil varstva okolja in s tem povezana težavnost dokazovanja protipravnosti storjenega dejanja zoper okolje elementi kazenskopravnega varstva okolja, ki nekako najbolj izstopajo v smislu potrebe po njihovi ureditvi oziroma odpravi slabosti, na katere smo opozorili.

Pregled nacionalnega, evropskega in mednarodnega varstva okolja pokaže izredno široko polje varovanih področij, ki jih obsega (naravno) okolje. Na mednarodnem nivoju varstva okolja je

²⁹ Bele (1999: 47) je primerjal krog zelo sorodnih kazenskopravnih sistemov Srednje Evrope (slovenski, nemški, avstrijski in švicarski) in ugotovil, da so njihovi pogledi na blanketne kazenskopravne norme vse prej kot enotni. Ob tem je opozoril, da bi bilo tudi v slovenskem prostoru znotraj pravnega sistema potrebno oblikovati lastna stališča o pravni primernosti blanketnih norm.

opazna neučinkovitost konvencij in deklaracij, tako pri izmikanju podpisov le-teh kot tudi pri izpolnjevanju obljubljenih obveznosti podpisnic samih (npr. Kjotski protokol). Niti skrbništvo in ukrepi Organizacije Združenih narodov ne pomagajo. Ob tem je potrebno izpostaviti 'aktivno' vez med EU in Republiko Slovenijo kot članico Unije. Številčnost uredb in direktiv s strani Evropskega parlamenta, Sveta Evrope in Evropske Komisije, ki urejajo področje varstva okolja, je ogromna. Članstvo v EU je razlog za zelo bogato in sistematično urejenost pravnega varstva okolja v naši državi, na drugi strani pa ravno aktivno sprejemanje pravnih določb o varstvu okolja na nivoju Unije vpliva na področje pravnega varstva Slovenije kot države članice. V Sloveniji se že od obdobja njenega 'statusa' pristopne članice naprej srečujemo s konstantnim spreminjanjem in prilagajanjem pravnih norm. Tudi pri nas je žal prišlo do prenasičenosti pravnih norm o okolju in posledičnih težav tako pri implementaciji kot pri izvajanju teh določil. V Sloveniji prenos, uveljavljanje in izvajanje (kazenskih) sankcij na področju varstva okolja ostajajo domena kazenskopravnega sistema države članice, v kar je končno učinkovito posegla zadnja Direktiva, saj napredka ni bilo videti.

Na nacionalnem nivoju se pravni strokovnjaki tudi na področju varstva okolja srečujejo s prenasičenostjo določb, ko na drugi strani prenos, uveljavljanje in izvajanje (kazenskih) sankcij na področju varstva okolja ostajajo domena kazensko-pravnega sistema vsake države članice. Že Comte in Krämer (2004) sta opozorila, da se v večini držav članic EU sooča s tem, da se pravosodni sistem oklepa svojih kompetenc in ni pripravljen sodelovati ali razpravljati o učinkovitih sankcijah, ki se izvajajo (sežejo) preko državnih meja. Unija se sooča s popolnoma nasprotujočima si pojavoma. Na eni strani t. i. evropeizacija in globalizacija bistvenih okoljevarstvenih standardov s strani EU brez spremljajočega učinkovitega uveljavljanja in izvajanja sankcij. Na drugi strani, v praksi, deregulacija sistema sankcioniranja v državah članicah. Pokazalo se je, da je izvajanje (kazenskih) sankcij na evropskem ozemlju v praksi skrajno neučinkovito, kjer še posebej izstopa pravno varstvo okolja. T.i. pojav *placebo zakonodaje*,³⁰ ki je v ospredju razprav in dogajanja na politični sceni za dobo legislature vlade ali nižjih političnih nivojev, v resnici pa ne varuje tistih vrednot, za katere je bila namenjena in ki bi jih morala varovati, je na ravni EU in tudi držav članic potrebno čim prej preseči ter odpraviti.

V vsej tej zmedi vprašanje bolj smiselne (uporabne) urejenosti celotnega področja kazenskopravnega varstva okolja v Sloveniji ostaja nespremenjeno. Določila o varstvu okolja se osredotočajo na 4 glavne elemente, ki jih opredeljujejo kot naravne vire, in sicer zrak, voda, tla (prst in mineralne snovi) in naravna oziroma biotska raznovrstnost (rastline in živali). Če se postavimo v izhodišče blanketnosti določb KZ-1 o varstvu okolja in njegovi navezanosti na ZVO-1 in druge zakonske in podzakonske akte, se zdi smiselna ureditev vseh 4 področij, saj so v skladu s to mednarodno sprejeto klasifikacijo, ki jo uporablja tudi EU, urejeni vsi drugi zakonski in podzakonski akti o varstvu okolja. Takšna ureditev členov znotraj KZ-1 in povezanosti z drugimi zakonskimi akti omogoča večjo sistematičnost urejenosti področja ter lažje delo za pristojne organe. Prav tako pa je smiselno premisliti tudi o večji celovitosti posameznih zakonskih aktov na področju varstva okolja poleg ZVO-1, na katere je vezan KZ-1 (s tem mislimo zmanjševanje podzakonskih določil in njihov prenos oziroma umestitev v sam krovni zakon), s katerim bi zmanjšali razdrobljenost določil ter olajšali delo pristojnim službam, ki bi ob določilih 32. poglavja KZ-1 morale slediti samo še določilom ZVO-1 in zakonu, ki ureja obravnavano področje (npr. Zakon o kemikalijah, Zakon o gozdovih, Zakon o vodah itd.), ne pa še ducatu ali več uredb, pravilnikov in drugih popravkov.

³⁰ Comte in Krämer (2004) namenoma uporabita izraz *placebo zakonodaja*, ki je sprejeta zaradi političnih razlogov, vendar potem skoraj nikoli implementirana, še manj izvajana tako na ravni EU kot tudi na nacionalnem nivoju držav članic.

Področja varstva okolja, kamor spada tudi kazenskopravno varstvo, so medsebojno neločljivo povezana, saj je od določil kazenskoprnega varstva okolja in uspešnega delovanja kazenskoprnega sistema odvisna pojavnost ekološke kriminalitete. Povezanost potrjuje tudi močna interdisciplinarnost področja deviacij zoper okolje, ki združuje tako družboslovne kot tudi naravoslovne vede. Pregled določb 32. poglavja KZ-1, kljub blanketnosti posameznih členov, razkrije sorazmerno celovito kazenskopravno urejenost področja varstva okolja. Težava neuspešne implementacije in neučinkovitega izvajanja zelo dobrih norm kazenskoprnega varstva okolja obremenjuje in otežuje uspešno delovanje kazenskoprnega sistema. Še posebej pereča je številčnost in razdrobljenost zakonskih in podzakonskih določb,³¹ ki urejajo posamezna področja (npr. zakoni, uredbe, pravilniki idr.). Težava se pokaže že pri delu inšpektorjev in policije ter nadalje tožilstva in sodstva. Možnih je več različnih, vendar še vedno podobnih rešitev.³²

- Potrebno se je v čim večji meri izogibati pretirani številčnosti in kopičenju (neželenemu podvajanju) aktov. Vsekakor je možno zmanjšati nejasnosti, prekrivanje in prenasičenost določil o varstvu okolja na učinkovit način: npr. tako, da država vse uredbe in direktive EU poskusi direktno vnašati v zakone ter se tako izogniti kopičenju podzakonskih aktov na področju varstva okolja (primer takšne urejenosti je ureditev pravnega varstva okolja v ZDA³³ ali nam bližjih skandinavskih držav³⁴ itd.).
- Uporabna bi bila sistematična ureditev vseh pravnih virov, ki posegajo na področje kazenskoprnega varstva okolja v obliki publikacije (npr. priprava dodatka h KZ-1 ali ZVO-1, ki bi obsegal vse prekrške in kazniva dejanja zoper okolje ter bil pomožno orodje za inšpektorje, policiste in tožilce pri preiskovanju deliktov zoper okolje kot tudi eden od virov za sodnike, ki vodijo sodne postopke zoper kršitelje okoljevarstvenega prava), s čimer bi zmanjšali razpršenost, nesistematičnost in neurejenost ter pristojnim službam prihranili veliko časa, ki ga sedaj izgubljajo pri iskanju med zakoni in podzakonskimi akti. V današnji dobi informacijske tehnologije je tovrstna zbirka lahko urejena tudi na spletu, kar še olajša iskanje in pregledovanje.
- Z vidika blanketnosti pravnih določil bi bilo lažje, če je kazenski zakonik vezan neposredno na zakone in njihova določila, ne pa uredbe in druge podzakonske akte, ki jih morajo preiskovalci trenutno poznati in uporabljati pri dokazovanju protipravnosti posameznega kaznivega dejanja zoper okolje.
- Pri vseh odprtih vprašanjih (še nedorečenih primerih) je potrebno nedvoumno povedati, kdaj posamezna posledica (mora biti jasno opredeljeno) nastane in kdaj je potrebna kazensko-pravna intervencija.
- Pri storitvi kaznivega dejanja ekološke kriminalitete ostaja odprto vprašanje naklepa ali malomarnosti, pri čemer opredelitev malomarnosti kot posebne oblike naklepa v starem nemškem pravu vzbuja nove pomisleke glede posameznikove krivde in odgovornosti za storjeno deviantno dejanje zoper okolje.
- Iz narave pravnega varstva okolja izhaja, da gre za kompromis oziroma trenutna strokovna spoznanja in konsenz v družbi, zato je zelo težko verjetno, da bi pravo lahko dopuščalo

³¹ Komentar posebnega dela KZ iz leta (2001) v pojasnilih posameznih členov 32. poglavja sistematično našteva zakonske in podzakonske določbe, ki se vežejo na posamezne člene KZ (Bele, 2001). Sklepamo lahko, da bo enako določal tudi komentar novega KZ-1.

³² Predlog rešitve, ki je najbolj skrajna, najbolj obsežna in verjetno tudi najbolj težavna, in zajema neposredno odprava blanketnosti določb 32. poglavja KZ-1, za kar bi bil potreben prenos določil ZVO-1 ter drugih zakonskih in podzakonskih aktov, ki se nanašajo na kazenskopravno varstvo okolja, v kazenski zakonik, se nam ne zdi realen, zato smo ga že na začetku opustili.

³³ Več o tem v Kiss in Shelton (2004), Yeager (1991), De Sadeleer (2007), Burns, Lynch in Stretesky (2008), Brooks, Jones in Virginia (2002), Albrecht in Leppä (1992), Bodansky, Brunnée in Hey (2007).

³⁴ Več o tem v Usa (2009), Kesitalo (2010), Orheim (2006), De Sadeleer (2007) in Albrecht in Leppä (1992).

širše modifikacije. Tudi v Sloveniji smo priča procesu stabilizacije okoljevarstvenega prava, ki še vedno nima določenih jasnih konceptov in meja. Trajalo bo še nekaj časa, da bo okoljevarstveno pravo dobilo svoj celovit koncept. Pri tem sta zelo pomembni smotrnost in skladnost z naravnimi spoznanji (multidisciplinarnost področja ekološke kriminalitete in povezovanje med družboslovjem in naravoslovjem, pri čemer pravo ni nobena izjema).

- Kot ena najbolj pomembnih tem, ki jo med problemi na področju kazenskopravnega varstva okolja želimo izpostaviti, je problematika neurejenosti in nedorečenosti posameznih pojmov vezanih na okolje, zato bi bilo smiselno dopolniti 32. poglavje KZ-1 tako, da bi dodatek (samostojni člen ali samo dodatna alineja v 332. členu, ki opredeli obremenjevanje in uničevanje okolja), ki bi vseboval terminološko opredelitev pojmov ter omogočil taksativnost in jasnost sankcioniranja (trenutno obstaja nejasnost o tem, kaj pomeni določba 'delno poškodovanje okolja' itd.). Jasno je potrebno opredeliti, kdaj in kako nastane posledica, kdaj je dejanje protipravno in kakšna mora biti posledica, da kazensko pravo lahko poseže.

Vendar je na tem mestu potrebno opozoriti, da si globljega posega v same določbe kazenskega zakonika brez primerne znanja in izkušenj na področju kazenskopravnega varstva okolja ter pravne prakse ne gre dovoliti. Za vsakršen tovrsten poseg je potrebna podrobnejša analiza, primerjava kazenskopravnih sistemov z drugimi državami in študije primerov t.i. 'dobre prakse' ter dobro skupino strokovnjakov s področja kazenskega in okoljevarstvenega prava. Ali imamo čas za tako temeljite, obsežne in dolgoročne analize, je drugo vprašanje. Vsekakor se ne gre prenegliti pri snovanju sprememb na tem področju. Oblikovati je potrebno nacionalni sistem kazenskopravnega varstva okolja (brez nepotrebnega kopiranja tujih sistemov), ki je podprt s strani EU, vendar še vedno primarno ostaja domena države.

Zelo pomembna je tudi smiselnost kazensko-pravnega varstva okolja. Kaznivo dejanje je smiselno preganjati in kaznovati zgolj zato, da ljudje razumejo namen kaznovanja (vzrok, namen, smisel in posledica), ki naj bi imelo odvračilni učinek. Kaznovanje bo imelo smisel šele tedaj, ko bo kazenskopravna intervencija izvršena ob pogoju, da je jasna posledica samega dejanja ekološke kriminalitete in ko je nastala posledica ljudem tudi prezentna. Zatorej je potrebno jasno opredeliti kdaj in kako nastane nevarnost oziroma ogroženost okolja in ljudi. Prezentna mora biti tudi stopnja tveganosti. Slednje je najbolje opisati kar z analogijo. Šele po vsem tem bo kaznovanje lahko imelo želeni generalni preventivni učinek. Vendar pa kazensko pravo uporabljamo, ko gre za najhujše posledice. Avtorja menita, da je, ko gre za ogroženost, še posebej na področju varstva okolja, boljše preventivno kaznovanje, katerega nosilec oziroma vršilec je prekrškovni organ (policija in inšpektorat).

Že Zorman (1986: 270) je poudaril, da bi morale pravne norme, ki opredeljujejo varstvo okolja, imeti predvsem preventivni značaj, represivni ukrepi pa naj bi se uporabili zgolj v primerih izrazite nediscipline pravnih oseb ali posameznikov. Žal je sodobna družba termin zgolj v primeru ogrožanja okolja že zdavnaj prešla, zato je družbena intervencija vsekakor nujna. Nujna je predvsem zato, ker so interesi tistih, ki onesnažujejo ali kako drugače ogrožajo in uničujejo okolje zelo pogosto v nasprotju s splošnimi družbenimi interesi, med katere spadajo tudi vedno bolj poudarjena prizadevanja za čisto okolje. Ker so problemi ekologije prisotni na različnih družbenih področjih, tudi pravno varstvo posega na različna pravna področja. V dandanašnjem obdobju napredka in modernega razvoja sodobne družbe je varstvo okolja pomembno, pravzaprav celo potrebno za preživetje naslednjih človeških rodov. V Sloveniji lahko takšno smiselnost pravnih norm na področju varstva okolja dosežemo le, če inšpekcijskim službam na področju varstva okolja dodamo veliko večja pooblastila in pristojnosti ter z njihovim rednim nadzorom uveljavljamo preventivni značaj pravnih norm ter obenem ohranjamo represivnost ukrepov. Rezultati kriminoloških študij (Faure in Visser, 2003;

O'Connor, 2006) kažejo, da je v večini primerov zastrašujoč vpliv kazenskih sankcij za dejanja ekološke kriminalitete nizek. Izkazalo se je, da nizka verjetnost odkritja storitve, kombinirana z relativno nizkimi sankcijami in kaznimi, povečuje pesimizem glede učinkovitosti okoljskega kazenskega prava. Prav tako organizirana ekološka kriminaliteta in njeno delovanje v obliki pravnih entitet sesuva uporabnost tradicionalnih ne-monetarnih sankcij kot je zaporna kazen ipd., saj pravne osebe ne moreš strpati v zapor. Faure in Visser (2003: 25) predlagata odmik od klasičnih kazenskih sankcij kazenskopravnega varstva okolja in prehod na t.i. specifične sankcije, kot npr. očiščenje onesnaženega območja, odprava nastale škode, medijska objava obsodbe storilca in prisojene kazni (angl. 'naming and shaming') ipd. Slednja je še posebej uporabna pri kriminaliteti belega ovratnika, ki je na področju ekološke kriminalitete vedno bolj pogosta in tudi vedno pogosteje poskuša poseči v področje (kazensko)pravnega varstva okolja (korupcija, lobiranje, izsiljevanje ipd.).

4 Literatura

- Albrecht, H.-J. in Leppä, S. (1992). *Criminal Law and the Environment*. Helsinki: HEUNI.
- Ambrož, M., Bavcon, L., Bele, I., Bošnjak, M., Filipčič, K., Jager, M. et al. (2007). *Sodobne usmeritve kazenskega materialnega prava*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti
- Bavcon, L. in Šelih A. (2003). *Kazensko pravo: Splošni del*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Bele, I. (1999). Uvodna pojasnila k razlagi blanketnih norm v kazenskem pravu. *Pravosodni bilten*, 20(1), 47-62.
- Bele, I. (2001). *Kazenski zakonik s komentarjem: splošni del*. Ljubljana: GV založba.
- Bele, I. (2002). Elementi protipravnosti in krivde v kazenskem pravu in pravu o prekrških. *Dnevi slovenskih pravnikov*, 10.-12. oktobra v Portorožu, 6-7(XXVIII), 1419-1426.
- Bodansky, D., Brunnée, J. in Hey, E. (ur.) (2007). *The Oxford handbook of international environmental law*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Borštnik, Pribakovič, A., Zovnik, M. in Žagar, T. (2004). *Odgovorno okoljsko delovanje: Sistemi ravnanja z okoljem*. Ljubljana: Schwarz d.o.o.
- Brack, D. (2002). Combating international environmental crime. *Global Environmental Change*, 12(2), 143-147.
- Brooks, R.O., Jones, R. in Virginia, R.A. (2002). *Ecology and Law in Modern Society*. Cornwall: MPG Books.
- Burns, R.G., Lynch, M.J. in Stretesky, P. (2008). *Environmental Law, Crime and Justice*. New York: LFB Scholarly Publishing.
- Carter, T. (1998). Policing the Environment. V M. Clifford (ur.), *Environmental Crime: Enforcement, Policy, and Social Responsibility* (str. 169-203). Gaithersburg, Md.: Aspen Publishers.
- Comte, F. in Krämer, L. (ur.) (2004). *Environmental crime in Europe: Rules of sanctions*. Groningen: Europa Law Publishing.
- De Sadeleer, N. (ur.) (2007). *Implementing the precautionary principle: Approaches from the Nordic countries, EU and USA*. London: Earthscan
- Deisinger, M. (2007). Zaznane težnje po spremembah v posebnem delu Kazenskega zakonika. *Aktualni problemi kriminalitetne politike v Sloveniji*. Ljubljana: Podjetje in delo, 33(6/7), 1640-1651.
- Dežman, Z. (2004). Nekaj kritičnih pogledov na novi model slovenskega kazenskega postopka. *Dnevi slovenskih pravnikov 2004*. Ljubljana, Podjetje in delo, 30(6/7), 1575-1589.

- Elliott, L. (2009). Combating Transnational Environmental Crime: 'Joined Up' Thinking About Transnational Networks'. V K., Kangaspunta K. in I.H., Marshall (ur.), *Eco-Crime and Justice: Essays on Environmental Crime* (str. 55-78). Turin: UNICRI.
- Faure, M.G., Visser, M. (2003). *Law and Economics on Environmental Crime: a Survey*. Pridobljeno 10.05.2008 na http://www.hertig.ethz.ch/LE_2004_files/Papers/Faure_Environmental_Crime.pdf
- Interpol (2010). *Environmental Crime*. Pridobljeno 27.01.2010 na <http://www.interpol.int/Public/EnvironmentalCrime/Default.asp>
- Javornik, M. (ur.) (1997). *Veliki splošni leksikon*. Ljubljana: Tiskarna Mladinska knjiga.
- Kanduč, Z. (1999). Okolje, priložnosti, nadzor in kriminalno vedenje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 50 (4), 324-333.
- Kazenski zakonik Republike Slovenije (KZ) (2008). *Uradni list RS*, št. 55/2008, 66/2008, 39/2009, 55/2009.
- Kazenski zakonik Republike Slovenije (KZ-1) (1994). *Uradni list RS*, št. 55/1994, 70/1994.
- Keskitalo, E.C.H. (ur.) (2010). *Developing Adaptation Policy and Practice in Europe: Multi-level Governance of Climate Change*. Dordrecht: Springer Publisher.
- Kiss, A. in Shelton, D: (2004). *International Environmental Law*. Ardsley: Transnational Publishers Inc.
- Masters, R., Robertson, C. (1990). *Inside Criminology*. New York, Prentice.
- Meško, G. (2008). *Kriminologija*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- O'Connor Shelley, S. (2006). *Environmental Threat, Environmental Crime Salience, and Social Control* (Doktorsko delo). Florida: College of Criminology and Criminal Justice, Florida State University.
- Orheim, A. (2006). *Legal matters in regard to evaluation of geological resources: a review using the Mining Code for Spitsbergen (Svalbard) as the primary base for observations*. Svalbard: Longyearbyen.
- Pečar, J. (1981). Ekološka kriminaliteta in kriminologija. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 1(34), 33-45.
- Pečar, J. (1988). "Kriminološko" javno mnenje. *Zbornik znanstvenih razprav*, 48, 105-125.
- Pečar, J. (1996). Podjetniška kriminaliteta. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 47(3), 203-212.
- Plut, D. (2004). *Zeleni planet?: prebivalstvo, energija in okolje v 21. stoletju*. Radovljica: Didakta.
- Resolucija o nacionalnem programu varstva okolja 2005-2012. (2006). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 2/2006.
- Selinšek, L. (2003). Kazenskopravno varstvo okolja in naravnih dobrin – izziv ali nuja? *Pravnik*, 58(9-12), 651-672.
- Situ, Y., Emmons, D. (2000). *Environmental crime. The Criminal Justice System's Role in Protecting Environment*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.
- Šinkovec, J. (1986). *Splošno o varstvu okolja*. Ljubljana: Delavska skupnost.
- Šinkovec, J. (1994). *Pravo okolja: načela in mednarodnopravni prikaz*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Usa, I. (2009). *Finland Ecology & Nature Protection Laws and Regulation Handbook*. New York: International Business Publications.
- Ustava Republike Slovenije – URS (1991), *Uradni list RS*, št. 33/1991, 42/1997, 66/2000 in 24/2003.
- Viler Kovačič, A. (1999). *Varstvo okolja in upravni postopki. Pravna ureditev varstva okolja*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
- Viler Kovačič, A. (2003). Pravna ureditev varstva okolja v Sloveniji. *Pravnik*, 1-3, 144-159.
- Viler Kovačič, A. (2007). Spremembe ZVO. *Pravna praksa*, 26(44), 17-18.

- White, R. (2008). *Crimes Against Nature: Environmental Criminology and Ecological Justice*. Devon: Willan Publishing.
- Yeager, P.C. (1991). *The Limits of Law*. New York: Cambridge University Press.
- Zakon o prekrških. (2005). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 23/2005.
- Zakon o ratifikaciji Kjotskega protokola k Okvirni konvenciji Združenih narodov o spremembi podnebja. (2002). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 66/2002.
- Zakon o varstvu okolja – ZVO. (1993). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 32/1993, 1/1996, 56/1999 in 67/2002.
- Zakon o varstvu okolja – ZVO-1. (2004). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 21/2004, 17/2006, 20/2006, 28/2006, 39/2006, 49/2006, 66/2006, 112/2006, 33/2007, 57/2008, 70/2008, 108/2009
- Zakon o vodah (2002). *Uradni list RS*, št. 67/2002, 110/2002.
- Zorman, I. (1986). Kazenskopravno varstvo okolja. V J., Gregorič (ur.), *Prostor in okolje: pravni problemi* (str. 269-300). Ljubljana: Gospodarski vestnik.